

УДК 347.426.4:(007:004.7)

Шагака Олександра Володимирівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ІТ-ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Україна – лідер у рейтингу держав-порушників права інтелектуальної власності, такі дані містить опублікований Спеціальний щорічний звіт Міжнародного альянсу інтелектуальної власності щодо захисту прав власності (IIPA – International Intellectual Property Alliance), відомий також як «список 301».

Стрімкий розвиток інформаційних технологій не тільки дозволяє розширювати комунікаційні можливості, але й містить в собі нові загрози. Так, захист авторських прав, використання неліцензованого програмного забезпечення та нелегальної аудіо- та відеопродукції, яка розміщена в мережі Інтернет, стає все важче контролювати. Однак, вже існує ефективний механізм захисту порушених прав у сфері ІТ-відносин – це ініціювання судового розгляду та можливість відшкодування шкоди за збитків, завданих порушенням прав в ІТ сфері.

Стан дослідження теми. Загальнонауковою основою при дослідженні даного питання стали праці фахівців у галузі цивільного права, серед яких: М.Д. Бойко, О.А. Пешкової, О.О. Тихомирова, Є. Фесенко, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової та інших. Разом із тим, наукові дослідження щодо захисту прав у сфері ІТ-відносин та відшкодування моральної шкоди, попри отримані результати і накопичений досвід, потребують подальшого вдосконалення. Інститут відшкодування моральної шкоди є складовою частиною правової системи розвинутої країни і покликаний виконувати важливі функції захисту порушених прав осіб. Сьогодні він посідає чільне місце у правових системах багатьох країн світу.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства дослідити умови відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням прав у сфері ІТ-відносин, і надати обґрунтовані висновки.

Виклад основного матеріалу. Саме суспільні перетворення, що відбуваються у світі, переоцінка суспільних пріоритетів і створюють підвищену зацікавленість для закріплення правових гарантій забезпечення відшкодування збитків, які все більше завдаються цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин [1, с. 354].

Як зазначає І. Забара, залежність сучасної людини від суспільства, в якому вона живе, і держави є досить високою і, як наслідок, значною є ймовірність заподіяння їй різної за видом і проявом шкоди. Однією з таких форм шкоди є моральна шкода. Можливість її відшкодування є одним із показників певного рівня захисту прав і свобод людини в демократичному суспільстві та правовій державі, важливим завданням якої є забезпечення справедливого, швидкого і ефективного відновлення порушеного права і адекватного, еквівалентного відшкодування заподіяної шкоди [2].

Право на відшкодування моральної шкоди виникає внаслідок завдання шкоди (майнової, немайнової), незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства та не містить ніякого майнового елементу [3, с. 15; 4, с. 62], не має економічного змісту [5, с. 16].

Відповідно до ст. 16 Цивільного кодексу України [6] (далі – ЦК України), кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, а одним із способів захисту цивільних прав та інтересів є відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [7], вказано наступне: моральну шкоду як втрату немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних неза-

конними діями чи бездіяльністю можуть зазнавати як фізичні так і юридичні особи; немайнову шкоду як втрату немайнового характеру, що настала у зв'язку з приниженням ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій на зниження престижу чи підриву довіри до діяльності потерпілого можуть зазнавати лише юридичні особи [8, с. 39].

Слід зазначити, що станом на сьогоднішній день в Україні активно розвивається ІТ-бізнес, з кожним днем зростає кількість користувачів глобальної мережі Інтернет, тим самим збільшуючи простір для ведення бізнесу, продажів будь-яких товарів, розповсюдження інформації [9].

Як зауважує М. Коваль, треба визнати, що в Україні не звикли платити за ліцензоване програмне забезпечення та за легальну аудіо- та відеопродукцію, розміщену в інтернеті. Наприклад, за даними корпорації Microsoft за 2015 рік, майже 85% її продукції, яка використовується в українських державних установах – неліцензійна [10].

Інформація та інформаційні технології сьогодні визначають шляхи та напрями розвитку будь-якого суспільства і держави, докорінно впливають на формування людини як особистості, справляють вирішальний вплив на визначення її ролі та місця в суспільстві, активізують і мотивують її пізнання в науці, історії та інших сферах. У зв'язку з потребами часу інформаційні технології, інформаційна безпека та інформація в цілому усе частіше стають об'єктами наукового дослідження, вони глибоко проникають у всі сфери життєдіяльності людини та стають рушійною силою сучасних соціальних трансформацій. Україна швидкими темпами створює і удосконалює чинне законодавство про інтелектуальну власність, виходячи при цьому із того, що інтелектуальна діяльність та інтелектуальна власність усе більше набувають пріоритетного значення в соціально-економічному розвитку суспільства, активно досліджуються питання захисту майнових та немайнових прав у сфері інформаційних технологій [11].

Відтак зростає значення, так званого, «ІТ-права». Характеризуючи цей феномен, Є.О. Харитонов робить акцент на тому, що у найбільш загальному вигляді під ІТ-правом розуміють сукупність норм та правил, що опосередковують діяльність по забезпеченню безпеки інформаційних технологій та інформаційної активності в Інтернеті. До сфери його правового регулювання відносять широке коло різноманітних відносин, які регулюються нормами цивільного, господарського, адміністративного законодавства. [12, с. 274]. При цьому деякі правознавці ІТ-право характеризують як мульти-

дисциплінарну галузь права, котра поєднує в собі зазначені вище та інші галузі.

Як зазначає О.І. Харитонova, виходячи із загального розуміння ІТ-права як сукупності норм і правил, що опосередковують діяльність по забезпеченню безпеки інформаційних технологій та інформаційної активності в Інтернеті, варто встановити структуру останнього. Зараз до сфери його правового регулювання відносять широке коло відносин. А особливо багато різноманітних ІТ-відносин виникає у сфері цивільно-правового регулювання: ІТ-договори надання послуг програмного забезпечення або його розробки; ІТ-договори роботи із ФОП або програмістами; юридичний супровід фрі-лансерів; юридичний аудит ІТ-компаній; правовий захист web-сторінок і контенту; оформлення та захист авторських прав і торгової марки в мережі Інтернет; оформлення договору купівлі-продажу сайту, домену, бренду тощо; правове забезпечення діяльності інтернет-магазинів; створення і реєстрація юридичних осіб у цій галузі; ліцензійні угоди; захист прав інтелектуальної власності; захист інформації тощо [13, с. 280-281].

Характеризуючи коло ІТ-відносин, з яких виникають зобов'язання з відшкодування шкоди, то є необхідність зазначити деякі з них, а саме: відшкодування шкоди за порушення авторських прав в мережі Інтернет; відшкодування шкоди пов'язаних з неправомірним використанням товарних знаків та доменних імен; відшкодування шкоди за розміщення недостовірної інформації на сайті (захист ділової репутації), звинуваченням в «спам», звинуваченням в порушеннях чинного законодавства про зв'язки; відшкодування шкоди завдану покупцям інтернет-магазинів; відшкодування шкоди у зобов'язаннях, що виникають з порушення договорів [14 с. 241-242].

Найбільша проблема в питанні захисту виняткових прав в мережі Інтернет – визначення порушника прав інтелектуальної власності, яким найчастіше є фізична особа. У власників виняткових прав, інтереси і права яких порушуються в мережі, є можливість звернутися до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої в результаті порушення прав в ІТ-сфері. Крім порушень авторського права, актуальним для мережі Інтернет є порушення інтелектуальних прав на товарні знаки (торгові марки) для товарів і послуг.

Одним із найпоширеніших порушень особистих немайнових прав автора є плагіат. Судові справи про плагіат зазвичай дуже складні, тому що довести факт плагіату непросто. Суд не завжди може знайти відповідь на окремі питання, що мають істотне значення для вирішення справи. Для доведення своєї позиції, окрім інших доказів, бажано

надавати висновки компетентних спеціалістів, експертів тощо. Внаслідок плагіату автору завдається як майнова, так і немайнова шкода [15, с. 82].

У спеціальному законодавстві України в сфері інтелектуальної власності згадується чимало способів цивільно-правового захисту авторського права. До таких способів, зокрема, можна віднести: вимогу визнання та поновлення своїх прав, у тому числі заборона дії, що порушує авторське право чи створює загрозу його порушення; звернення до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу його порушення; подання позову про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подання позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій [16, с. 249]. За захистом авторського права можна звернутись як до порушника з претензією, так і відразу подати позов до суду щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права, з визначенням розміру відшкодування.

Наразі велика можливість порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності виникає завдяки стрімким темпам розвитку і розповсюдження цифрової інформації за допомогою мережі Інтернет, а також швидкому і легкому доступу до її джерел. Розміщені в Інтернеті твори переважно належать до творів літератури, науки, тощо і в багатьох випадках є об'єктами, які охороняються авторським правом. Одним з ефективних інструментів захисту порушених прав у мережі Інтернет є звернення до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди.

Позитивною тенденцією у розвитку цивільного законодавства та судової практики є відшкодування шкоди, завданої покупцям інтернет-магазинів. Так, наприклад, у рішенні від 16 лютого 2015 року № 129/606/14-ц Апеляційний суд Вінницької області по справі за позовом ОСОБА_3 до ФОП ОСОБА_2 про розірвання договору купівлі-продажу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, встановлено, що задовольняючи позовні вимоги

суд врахував вищевказані обставини справи, вимоги закону та виходив з того, що протиправними діями відповідача було порушено права позивача, як споживача, та завдано моральну шкоду, яка полягає в душевних стражданнях у виді негативних переживань через неможливість користуватися кондиціонером в літню пору року, необхідності докласти додаткові зусилля для повернення сплачених за неякісний товар коштів, а тому необхідно розірвати договір купівлі-продажу неякісного товару – мобільного кондиціонера “Delfa DPMD-12HR” від 29 червня 2013 року, стягнути з ФОП ОСОБА_2 на користь позивача суму вартості мобільного кондиціонера та моральну шкоду [17].

Інший приклад: рішення Апеляційного суду Донецької області від 09 жовтня 2017 року у справі № 235/1462/17 за позовом про захист прав споживача, який вважав, що інтернет-продавець ввів його в оману і намагався повернути придбаний товар та сплачені кошти керуючись законодавством про захист прав споживачів. Суд, зокрема, встановив відшкодування моральної шкоди, яка завдана була громадянину у зв'язку із порушенням його прав, як споживача, у зв'язку із застосуванням відповідачем щодо нього омани, через яку він вимушений був користуватися своїм старим телефоном з розбитим екраном, що призвело до постійного морального дискомфорту [18].

Разом із тим, слід зазначити, що судова практика розгляду справ щодо відшкодування немайнової шкоди, завданої в результаті порушення прав в сфері ІТ, є неоднозначною. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в Україні потребує вдосконалення дієвих способів їх впровадження, діяльності та захисту, оскільки доступність інформації в мережі Інтернет, кількість користувачів, створюють високий ризик порушення майнових та немайнових прав як фізичних так і юридичних осіб.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що визначення специфіки умови відшкодування моральної шкоди як способу захисту прав у сфері ІТ-відносин, наразі є актуальним питанням, що потребує подальших досліджень, які, безумовно, сприятимуть підвищенню ефективності захисту прав в ІТ-сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посібн. / М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, Т.С. Ківалова [та ін.] ; за ред. М.К. Галянтича. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 624 с.
2. Забара І.М. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// studrada.com.ua/content/забара-ім-відшкодування- моральної-немайнової-шкоди-в-міжнародному- приватному- праві-2002р](http://studrada.com.ua/content/забара-ім-відшкодування-моральної-немайнової-шкоди-в-міжнародному-приватному-праві-2002р)
3. Беляцкин С.А. Возмещение морального (неимущественного) вреда / С.А. Беляцкин. – М. : Городец, 2005. – 64 с.
4. Пешкова О.А. Компенсация морального вреда: Защита и ответственность при причинении вреда нематериальным благам и неимущественным правам / О.А. Пешкова. – М. : Ось-89, 2006. – 240 с.
5. Бойко М.Д. Відшкодування шкоди: правовий аспект : навч.-практ. посіб. / М.Д. Бойко. – Київ : Атіка, 2007. – 328 с.

6. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
8. Тихомиров О.О. Цивільно-правова відповідальність за інформаційні правопорушення: загальнотеоретичні аспекти / О.О. Тихомиров // Порівняльно-аналітичне право. – №1. – 2015. – С. 37-40.
9. Соколова Ю.О. Зростання ролі Інтернет-реклами як інструменту рекламного менеджменту / Ю.О. Соколова, А.Ю. Яблуновська // Держава та регіони. Сер. : Соціальні комунікації. – 2014. – № 1-2. – С. 214-218. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2014_1-2_44/.
10. Коваль М. Як захистити інтелектуальну власність в сфері ІТ [Електронний ресурс] / М. Коваль. – Режим доступу : <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=bbfd0c2d-69cd-450b-9e41-2519bf70be49>.
11. Мороз Н.С. Сутність інформації в контексті загальних принципів інформаційної безпеки/ Мороз Н.С. // збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 137-142.
12. Харитонов Є.О. Сутність ІТ-права (ІТ- право як концепт) / Є.О. Харитонов // ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 274-280.
13. Харитонova О.І. Проблемні питання визначення системи (структури) ІТ-права / О.І. Харитонova // ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 280-285.
14. Спасова К.І. Відшкодування шкоди, завданої цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин / К.І. Спасова // ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 240-244.
15. Фесенко Є. Проблемні питання теорії та практики захисту особистих немайнових прав автора / Є. Фесенко // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2017. – № 3. – С. 80-84.
16. Рудник Т.В. Відповідальність за порушення авторського права / Т.В. Рудник // Часопис Київського університету права – 2012. – Вип. 2. – С. 248-251.
17. Рішення Апеляційного суду Вінницької області від 16.02.2015 № 129/606/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://verdictum.ligazakon.net/document/42790105>.
18. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 09 жовтня 2017 р. у справі № 235/1462/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://protokol.com.ua/ua/sud_oformlennya_zamovlennya_tovaru_cherez_sayt_e_otrimanniyam_oferti_a_priynnyatty_tovaru_cherez_poshtu_e_aktseptom/.

Шагака Олександра Володимирівна

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ІТ-ВІДНОСИН

У статті розглядаються актуальні питання відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням прав у сфері ІТ-відносин. Приділено увагу відшкодуванню шкоди завданої покупцям інтернет-магазинів, захисту виняткових прав в мережі Інтернет.

Досліджено судову практику розгляду справ щодо відшкодування немайнової шкоди, завданої в результаті порушення прав в сфері ІТ. Зроблено висновок, що вона є неоднозначною, оскільки доступність інформації в мережі Інтернет створює високий ризик порушення майнових та немайнових прав осіб.

Обґрунтовується необхідність подальшого дослідження умов відшкодування моральної шкоди як способу захисту прав у сфері ІТ-відносин.

Ключові слова: моральна шкода, ІТ-відносини, інформація, інформаційні технології, авторське право, інтернет-магазин.

Шагака Александра Владимировна

ВОЗМЕЩЕНИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА КАК ИНСТРУМЕНТ ЗАЩИТЫ ПРАВ В СФЕРЕ ИТ-ОТНОШЕНИЙ

В статье рассматриваются актуальные вопросы возмещения морального (неимущественного) вреда, причиненного нарушением прав в сфере ИТ-отношений. Уделено внимание возмещению вреда причиненного покупателям интернет-магазинов, защиты исключительных прав в сети Интернет.

Исследована судебная практика рассмотрения дел о возмещении морального вреда, причиненного в результате нарушения прав в сфере ИТ. Сделан вывод, что она неоднозначна, поскольку доступность информации в сети Интернет создает высокий риск нарушения имущественных и неимущественных прав человека.

Обосновывается необходимость дальнейшего исследования условий возмещения морального вреда как способа защиты прав в сфере ИТ-отношений.

Ключевые слова: моральный вред, ИТ-отношения, информация, информационные технологии, авторское право, интернет-магазин.

Shahaka Oleksandra

REFUND OF MORAL DAMAGE AS AN INSTRUMENT FOR PROTECTION OF THE RIGHTS IN THE FIELD OF IT-RELATIONS

The article deals with the actual issues of compensation for moral (immaterial) damage inflicted by violations of rights in the field of IT relations. Compensation for immaterial damage is one of the most important instruments in the positive right in Ukraine. Violation of personality rights represents one of the most important fundamental forms for compensation of immaterial (moral) damages. The possibility of its reimbursement is one indicator of a certain

level of protection of human rights and freedoms in a democratic society and a state governed by the rule of law. Compensation for immaterial damage is of great importance for protection of the rights in the field of it-relations.

Attention was paid to the reimbursement of the damage done to buyers of online stores, the protection of exclusive rights on the Internet. The special legislation of Ukraine in the field of intellectual property mentions many ways of civil protection of copyright. At present, the great possibility of infringement of intellectual property rights arises due to the rapid pace of development and distribution of digital information through the Internet, as well as quick and easy access to its sources. The works on the Internet are mainly related to works of literature, science, etc., and in many cases, they are objects protected by copyright. One of the effective means of protecting violated rights on the Internet is to appeal to a court with a claim for non-pecuniary damage.

The judicial practice of dealing with cases of non-pecuniary damage caused by violations of the rights in the field of IT has been researched. It is concluded that it is ambiguous as the availability of information on the Internet creates a high risk of violation of property and non-property rights of individuals. The necessity of further studying the conditions of compensation for moral damage as a way of protection of rights in the field of IT relations is substantiated.

Keywords: moral damage, IT-relations, information, information technologies, copyright, internet-shop.